

ORTA ÇAĞ DÜNYASI

EDİTÖR:
DERYA GÜRTAŞ DÜNDAR

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2213
KÜLTÜR SERİSİ: 1171

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-830-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Yayın Editörü: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Görseli: *The Battle with the Sagittary and the Conference at Achilles' Tent*, Tournaili Jean veya Pasquier Grenier, 1470-90.

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul - 2025

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	07
'KARA KEŞİŞ' JOHANNES TRITHEMIUS (1462-1516) VE DR. JOHANN GEORG FAUSTUS İLE GERÇEKLEŞMEYEN KARŞILAŞMA DR. HAYDAR AKIN	09
ORTA ÇAĞ TARİH YAZIMINDA (XI-XV. YÜZYILLAR ARASI) ZAFER VE YENİLGİLERE BAKIŞIN DEĞERLENDİRİLMESİ DOÇ. DR. MUTLU ADAK	45
KILIÇ KUŞANAN PROPAGANDA: HAÇLI SEFERLERİ FİKRİNİN DOĞUŞU NİYAZİ OKAN ÇELEBİ	79
VI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA FRANKLARDA MİRAS VE HUKUK (CHILPERICI EDICTUM ÖRNEĞİ) DOÇ. DR. ÖZLEM GENÇ	111
ORTA ÇAĞ AVRUPA'SININ CİNSEL DEHLİZLERİ DOÇ. DR. DERYA GÜRTAŞ DÜNDAR	149
BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ VE DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NDA HANEDANA MENSUP KADINLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: TERKEN HATUN VE İRENE DUKAINA ÖRNEĞİ DR. HABİBE CEREN DAĞDEVİREN	177

**VENEDİK ARSENAL'İ VE
DENİZCİLİĞİNE DAİR**
HÜLYA ÇİÇEK KAYMAKÇI

■ 197

**VENEDİK CUMHURİYETİ'NİN
EGE DENİZİ'NDE YAYILMA SÜRECİ VE
İZLEDİĞİ STRATEJİLER (1204-1453)**
EMRE KAYMAKÇI

■ 229

**MARCUS MANILIUS'UN *ASTRONOMICA*
ESERİNE GÖRE ZODYAK COĞRAFYASI**
ALP EJDER KANTOĞLU

■ 259

**MEHDİCİ VE APOKALİPTİK İDEOLOJİLER
ETRAFINDA İSLAM DÜNYASI- ANADOLU'DA
İLHANLI VALİSİ DEMİRTAŞ'IN MEHDİLİĞİ**
M. OLGAY SÖYLER

■ 281

TAKDİM

Geçmiş, şimdiki zamanın ve geleceğin şekillenmesinde ciddi bir öneme sahiptir. Geçmişin izleriyle yaşanan çağın duyguları, acıları ve mutlulukları gibi pek çok unsur anlaşılmaya ve değerlendirilmeye çalışılarak geleceğin temeli oluşturulur. Bu süreçte de gerek din gerek devlet adamları gerekse vakanüvisler gibi yaşadığı dönemi aktaranlar ile kullandığı olgular arasında kesintisizce devam eden karşılıklı etkileşim süreci, bugün ve geçmiş arasında sürekli bir diyalog olarak karşımıza çıkar. Nitekim tarih, geçmişe açılan bir kapı olurken geleceğin hayal edilmesinde de oldukça mühim bir konuma sahiptir.

Orta Çağ tarihi de tarihsel sürecin en önemli dönemlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Gerek Doğu gerekse Batı dünyasının temellerinin atılmasında oldukça önemli bir yeri vardır. Nitekim, bu zaman dilimi temel olarak bize iki farklı perspektif sunmaktadır. Orta Çağ, Avrupa tarihi açısından parçalanmış siyasi ve dinî bir tablo içerisinde ve kilise ile siyasi otoritelerin güç ittifakının getirdiği dinî, siyasi, sosyal, ekonomik birçok sonuçla birlikte sekülerleşme sürecinin başladığı bir zaman dilimini kapsarken; İslam dünyası açısından ise güçlü Türk-İslam hükümdarlarının fetih ve gazaları ile ticaret yollarının ele geçirildiği, bilimsel ve teknik ilerlemelerin desteklendiği bir tablo olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Çağ; savaşların, hastalıkların, ekonomik sıkıntıların, doğal felaketlerin fazlasıyla görüldüğü bir dönem olsa da aynı zamanda görkemli katedrallerin, ihtişamlı sarayların, muazzam rasathanelerle üniversite ve medreselerin de var olduğu bir dönemdir.

Siyasi, dinî, ilmi açıdan Doğu ve Batı arasında inanılmaz bir etkileşim mevcuttur. Orta Çağ Hristiyan ve İslam dünyasına yeni bir pencere açmak için hazırlanan bu eser, naçizane, Orta Çağ dünyasına dair farklı kesitler sunarak insanlığın tarihsel hafızasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Orta aĐ Dünyası adlı bu eserde çalışmalarıyla yer olan kıymetli meslektaşlarıma ve eserin her aşamasında destek veren Banu Gürtaş ve Dr. Öğretim Üyesi Aylin Dilek'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Doç. Dr. Derya Gürtaş Dünder
Mayıs 2024

**'KARA KEŞİŞ' JOHANNES TRITHEMIUS
(1462-1516) VE
DR. JOHANN GEORG FAUSTUS İLE
GERÇEKLEŞMEYEN
KARŞILAŞMA**

DR. HAYDAR AKIN

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin erken evrelerinden itibaren dinî ritüeller ve doğa-üstü güçlerden yardım alınarak icra edilen büyü pratikleri, bilinçli seçimlerle veya rastlantılarla birbirine karışmış; aralarında ayırım yapabilmek giderek zorlaşmıştır.¹ Bu nedenle özellikle monoteizm öncesi dönemden kayda geçmiş tanıklıklardan hareketle “kutsal” ile “din dışı”, diğer bir ifadeyle farklı büyü pratikleri arasında yararlı/ak - zararlı/kara ayırımı yapabilmek kolay değildir. Çevreye, kişinin malına veya canına zarar vermek amacıyla girilen eylemin geniş kapsamlı kötülük tanımından hareketle kara büyüyle ilişkilendirilmesi ve mağdurun haklarının yasal güvenceye alınarak bir hukuka bağlanmasının Geç Antik Çağ’dan itibaren yaygınlaşmaya başladığını görüyoruz. Erken yüzyıllardan itibaren Hristiyanlığın yayılmaya başladığı coğrafyada kötülük tanımı monoteist bir çerçeveye oturtulmaya çalışılırken Kilise Babaları’nın önderliğinde yaşanan değişimin nirengi noktasını, zararlı büyü pratiklerinin ‘batıl itikat’ (*superstitio*) olarak tanımlanması ve lanetlenmesi oluşturacaktır. Bir yandan Hristiyanlık inancındaki putperest dönem kalıntıları batıl olarak addedilip temizlenmeye çalışılırken diğer yandan yararlı amaçlar için de olsa, doğanın sunduğu imkânlarla büyü yapmak Tanrı’ya şirk koşmakla eş anlamda görüldüğü için yasaklanır. Hristiyan coğrafyasında yüzyıllar boyunca kabul gören olumsuz tavrın 15. yüzyıldan itibaren giderek değiştiğini görüyoruz. Platon ve Aristoteles başta olmak üzere Antik Çağ düşünürlerinin doğayı ve dolayısıyla evreni kavrayış yöntemleri üzerinden kurgulanan ve Rönesans ile başlayan “yenileşme hareketi” 16. yüzyılda zirvesine ulaşır. Bir din adamı olan Johannes Trithemius (öl. 1516) söz konusu dönüşümün başat özelliklerini kişiliğinde toplamış nadir isimlerden biridir.

¹ Bu makale, “Tarihsel Faust” olarak tanımlanan kişilik Johann Georg Faust (1480-1540) ile “Edebî Faust” olarak tanımlanan metin *Historia von D. Johann Faustus* (1587) üzerine hazırlıkları süren bir çalışmadan üretilmiştir.

**ORTA ÇAĞ TARİH YAZIMINDA
(XI-XV. YÜZYILLAR ARASI)
ZAFER VE YENİLGİLERE BAKIŞIN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

DOĐ. DR. MUTLU ADAK*

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye, mutlu.adak@adu.edu.tr, ORCID
ID: 0000-0003-3641-1840

1. GİRİŞ

Bu çalışmada Orta Çağ'da mekân olarak Orta Doğu ve Bizans coğrafyası üzerinde ve XI. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar olan zaman dilimi içerisinde, daha çok İslam ve Hristiyan kaynakları olarak adlandırılabilir kaynakların düşman tasviri, savaşlardaki zafer ya da yenilgi ve katliamların sebebinin ne şekilde açıklandığı üzerinde durulacaktır. Çalışmaya konu olan kaynakların savaş, düşman ve yenilgi üzerine anlatımları incelenip bu betimlemeleri yaparken zafer ve yenilgileri dayandırdıkları temel bakış açısı ortaya konularak değerlendirilmelerde bulunulacaktır.

Tarih düşüncesi toplumlara göre geçmişten bugüne durağan bir şekilde kalmamış, yaşanan değişimler ve gelişmeler karşısında dönüşümler geçirmiştir. Bu değişim ve dönüşümlerde içinde bulunan dönemin dinî, siyasi ve kültürel şartları da etkili olmuştur. Geçmişten bugüne tarih yazımına yön veren düşüncelere bakıldığında en belirgin olanının teokratik tarih anlayışı olduğu görülmektedir.¹ Orta Çağ tarihinde toplumların ve devlet oluşumlarının savaş ve düşman algılarında inanç sistemleri önemli bir yer tutmaktadır.²

Tarih düşüncesinin tespit edilmesinde ve anlaşılmasında din ve dinî metinler önemli bir yere sahiptir. Ancak kutsal kitaplar

¹ İbrahim Şirin, "Genel Tarih Anlayışları", *Tarih Nasıl Yazılır? (Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji)*, Ed. Ahmet Şimşek, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2021, s. 49 vd.

² Bu durumu salgınlara karşı bakış açısında da görmek mümkündür. Avrupa'da toplumlarda büyük kayıplara neden olan veba gibi salgınlar Tanrı'nın bir cezası olarak görülmekteydi; insanlık günahlarından dolayı böyle cezaya çarptırılmıştı. Özlem Genç, *Orta Çağ Avrupası (Sosyal Kültürel ve Ekonomik Hayat)*, Kronik Yayınları, İstanbul 2022, s. 235, 243 ve 249. Floransalı kronikçi Giovanni Villani'nin eseri "Nuova Cronica (Yeni Kronik)", XIV. yüzyıl için önemli bir kaynaktır. Bu eserde vebanın nedeni olarak Tanrı'nın cezası vurgulanmaktadır. Bk. Özlem Genç, "Vebanın Yarım Bıraktığı Cümlesiyle Giovanni Villani", *Tarihsel Süreçte Anadolu'da Veba*, Ed. E. Akçiçek, F. Çakmak, Ş- Köse, A. Ç. Büke, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2021, s. 59-80.

**KILIÇ KUŞANAN PROPAGANDA:
HAÇLI SEFERLERİ FİKRİNİN DOĞUŞU**

NİYAZİ OKAN ÇELEBİ

1. GİRİŞ

Haçlı Seferi fikrinin ortaya çıkışının tek bir toplumun yahut tek bir kişinin eseri olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu fikrin tüm alt yapısı irdelendiğinde, bir nevi dönemin zorunluluğu olarak vücut bulduğunu görmekteyiz. Seferleri vaaz edenler her ne kadar gerçekleştirecek olayların mimarı gibi görülse de bu süreç birbirinden farklı binlerce insanın aynı temel etrafında birleşmesiyle başlamıştır. Fakat ortak fikre sahip bu büyük gürhün yaşadıkları ve tabi oldukları sistemin gereğince, düşüncelerini aksiyona vardiiramamak gibi bir sorun ortaya çıkmıştır. İhtiyaçları olan neden ya da tam tabiriyle izin olgusunu gerçekleştirmek de, Orta Çağ Avrupa'sının en büyük gücü Katolik Kilisesinin üzerine düşmüştü. Dönemin papası Urbanus seleflerinden aldığı bu büyük görevi, sanki halkın kendi öz bilinç ve inancıyla oluşturduğu bir nevi kurtuluş savaşı hâline getirmekte oldukça başarılı olmuştı.

Bu bağlamda seferler tarihi ile alakalı anlatmaya çalıştıklarımız; Katolik Kilisesinin Haçlı Seferleri kavramını, döneminin sosyolojik ve psikolojik durumuna nasıl uygun hâle getirdiğini, halka tüm dünyevi sıkıntılarını unutturabilmek amacıyla ruhaniliği nasıl işlediğini ve hemen hemen tüm medeniyeti etkileyen bu süreci nasıl kendi haklı gayretinin bir ürünü hâline getirmeye çalıştığını irdeleme yönünde olacaktır. Verilen örnekler ve kaynakların ışığında Haçlı Seferleri fikrinin önem arz eden sonuçlara sahip olduğu, bir toplum mühendisliği ile oluşturulmaya çalışıldığı, Doğu ve Batı kavramları üzerinden detaylıca incelenecektir.

Doğu ile Batı arasında süregelen mücadele birçok farklı isim ile yıllardır devam eden bir tarihî olgudur. Bu iki kahraman, kimi zaman buğdayın kimi zaman çeliğin kimi zaman da sadece suyun paylaşılması adına defalarca karşı karşıya gelmiştir. Her karşılaşmalarında da onları düşman eden birileri, kendi çıkarları doğrultusunda yeni bir strateji oluşturmuş ve bu karşılaşmalara dönemin şartlarına uygun bir de isim bulmuştur. Bu iki ezeli düşman arasında vuku bulan olaylardan belki de en çok ses getireni “Haçlı Seferleri” olarak isim-

VI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA FRANKLARDA
MİRAS VE HUKUK
(CHILPERICI EDICTUM ÖRNEĞİ)

DOÇ. DR. ÖZLEM GENÇ

1. GİRİŞ

Orta Çağ Avrupa'sı için kullanılan *karanlık* sıfatını duymayan yoktur. Bu sıfat tüm çağ için kullanılmakta ve aslında küçümseme amacı taşımaktadır. Öte yandan bu sıfatı yazılı belge eksikliği sebebiyle *her noktasına temas edilemeyen, bilinmeyen* anlamıyla kullananlar da vardır. Bize göre de mutlaka kullanmak gerekiyorsa ikinci anlamıyla kullanılması daha uygundur. Zira özellikle erken dönemde yazılı materyal çok azdır ve bu dönem merkezî ve geç döneme göre daha az bilinmektedir. İşte bu nokta, bizim çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır. İnceleyip değerlendirmeye çalıştığımız VI. yüzyıl, jeopolitik bir kaos dönemidir. Bir yandan önceki yüzyıldan kalma Roma etkisi devam ederken, bir yandan da Orta Çağ'a özgü yeni unsurlar yeşermeye başlamaktadır. Bu iki tezat unsur arasındaki çatışma dönem insanını bir karmaşa içerisinde bırakmakta, yeni ile eski harmanlanarak yeni bir yaşam düzeni meydana getirilmektedir. Ayrıca VI. yüzyıl boyunca Merovenj krallar otoritelerini kurup güçlendirirken piskoposlar otoritelerini aşamalı olarak kaybetmektedirler.¹ Diğer yandan özel olarak ele alacağımız Merovenj Kralı I. Chilperic ve dönemi hakkında yazılmış çağdaş kaynak sayısı çok azdır; dolayısıyla edinilen bilgiler, bu kaynakların sunduklarıyla sınırlıdır. Konu hakkında en ayrıntılı bilgi veren çağdaş kaynak Tourslu Gregory'nin "*Historiarum Libri Decem (On Tarih Kitabı)*" ya da daha çok bilinen adıyla "*Frankların Tarihi*" adlı eseridir. Bu eser her ne kadar Chilperic'i *Merovenjlerin en kötüsü* gibi tanımlasa da verdiği bilgiler başka bir kaynakta bulunamayacak kadar ayrıntılı ve değerlidir. Bahsedilmesi gereken ikinci çağdaş kaynak, yaklaşık 540 ile 600 civarında yazmış olan şair Venantius Fortunatus'tur.² Yazdığı şiirlerde bahsettiği konular, dönemi anlamamıza

¹ Tamar Rotman, "Imitation and Rejection of Eastern Practices in Merovingian Gaul", *The Merovingian Kingdoms and the Mediterranean World*, Ed. S. Esders, Y. Hen, P. Lucas, T. Rotman, Bloomsbury Academic, London 2019, s. 119.

² Hayatı ve eserlerinin İngilizce tercümeleri için bk. Judith George, *Venantius Fortunatus: Personal and Political Poems*, Liverpool University Press, Liverpool 1995.

ORTA ÇAĞ AVRUPA’SININ CİNSEL DEHLİZLERİ

DOÇ. DR. DERYA GÜRTAŞ DÜNDAR*

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi. derya.dundar@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0002 4432 64 62

1. GİRİŞ

Orta Çağ dünyası için yaşam, yıkım ve koruma üzerine kurulmuş bir düalizmin mücadelesi ile geçmiştir. Bir yandan Avrupa'nın kültürel haritasını korumaya çalışan dinî otoritelerin koyduğu ahlaki sınırlar, diğer yandan bu koruma dürtüsünün birçok sosyal sınıf üzerinde yaptığı yıkımlar, kendi döngüsü içinde, bugün algıladığımız Orta Çağ Avrupa'sını inşa etmiştir. Orta Çağ Avrupa'sını anlamak için yıkım ve koruma üzerine inşa edilen bu süreçlerin ana temalarını da iyi anlamak gerekmektedir. Bu temalardan biri, mahrem hayat ve ahlaki sınırlardır. Ahlaki sınırlar boyutunda Avrupa'nın incelenmesi için geleneksel, kültürel, sosyal boyutta ve bunların sentezi olarak ortaya çıkan cinsellik açısından da bir pencerenin açılması gerekmektedir. Avrupa'nın cinsel dehlizlerine girmek demek; kadın ve erkek ilişkilerinin sınırlarını ahlaki, kültürel ve sosyal açıdan da çizmeye yardımcı olmak demektir. Bu nedenle geniş bir tanımlı kapsasa da mahrem hayat üzerinden ahlaki sınırları çizmek, Avrupa'nın zihin dünyasını oluşturan bilinçaltını da görebilmeyi sağlayacaktır.

Cinsellik ve ahlaki sınırlar konusunda Avrupa'nın incelenmesinde öncelikle merkeze konulması gereken unsur Hristiyanlıktır. Orta Çağ dünyası için din, yaşamın her alanında olduğu gibi bireyin mahrem alanının sınırları içerisindeydi. Çünkü Orta Çağ dünyası için din bir yandan büyük bir güce sahip geçici bir kurum tarafından desteklenen egemen bir ideolojiydi; öte yandan dinî bir inançtı. Aslında, Orta Çağ Hristiyanlığının gelişimi boyunca kilise, yaptığı propaganda ve uygulamalarla başlangıçta Avrupa insanını yalnızca eğitmeyi, sonrasında da kilisenin mesajlarına daha açık hâle getirmeyi amaçlamıştır. Bu amacın yarattığı en büyük sonuç ise din dışı alanın, bugün olduğundan çok daha sınırlı kalması olmuştur ki bu, bireylerin yaşamında kendini belirgin şekilde hissettirmiştir. Örneğin Orta Çağ Avrupa'sında bir hasta sadece doktora gitmekle kalmamış, hastalık-

**BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ VE
DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NDA
HANEDANA MENSUP KADINLAR ÜZERİNE
BİR DEĞERLENDİRME: TERKEN HATUN VE
İRENE DUKAINA ÖRNEĞİ**

DR. HABİBE CEREN DAĞDEVİREN*

* CDagdeviren90@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0473-7726.

1. GİRİŞ

Kültür, kadının ve erkeğin birlikte inşa ettiği her şeydir. Kültürlerin temelini, kadına ve erkeğe verilen roller ve sorumluluklar oluşturur. Dolayısıyla kültürler; genelde toplumların, özelde ise bireylerin kendilerini anlatma ve ifade etme biçimi olarak değerlendirilebilir. Bir önceki kuşağın yaşadığı şartlar farklı olduğundan kazandığı yeni nitelikler, başarılar ya da başarısızlıklar, o dönemin kadını ve erkeğini besleyerek ilk önce bireyi, daha sonra ise toplumu şekillendirir.¹ Tarih de toplumları şekillendiren kültürel sürecin en önemli parçalarından biridir. Nitekim tarih, değişen şimdiki zamanın dünü olarak geçmişin anlaşılmasında ve geleceğin yorumlanarak inşa edilmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

Her bilimsel bilgi kendinden önceki bilginin üzerine inşa edildiğinden, toplumlar da kendilerine has özelliklerini, yaşadıkları tarihsel sürecin üzerine inşa ederler.² İlk devletlerin ortaya çıkışından modern sistemlere ve günümüze kadar geçen dönemde iktidar, toplumsal yapıyı her açıdan şekillendirmiştir. Michel Foucault'ya göre her yerde olan iktidar, bir toplumda ortaya çıkan teknoloji ve söylemleri barındıran bütünlüğe sahip bir yapıdır. İktidarın belirlenmesinde de en etkili aktör genellikle erkekler olmuştur.³ Bu durum tarihte ve tarihin yazıya aktarımında da etkisini gösterir. Her toplumda olayların kaydını tutan birine ihtiyaç duyulmuş ve kaydı tutan kişi dönemin şartlarına göre olayları aktarmıştır. Nitekim aynı zamanda bu, kişinin anlatacağı olayları kendi inisiyatifi doğrultusunda seçerek aktarması anlamına da gelmektedir. Kimin ve neyin hikâyesinin anlatılacağını ilk belirleyen erkekler olduğu için tarihçilik meslek olarak erkeğin

¹ Mustafa Cihan, *José Ortega Y Gasset'te İnsan ve Tarih Felsefesi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010, s. 124.

² Ergin Ayan, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Hanedan Evlilikleri*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 7.

³ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, s. 72-79.

VENEDİK ARSENAL'İ VE DENİZCİLİĞİNE DAİR

HÜLYA ÇİÇEK KAYMAKÇI*

* Doktora Öğrencisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE Tarih (Yeni Çağ) Anabilim Dalı, cicekhulya3588@gmail.com, ORCID:0000-0001-7287-3124.

1. GİRİŞ

“Doğu’nun en batıdaki ve Batı’nın en doğudaki şehri” olarak bilinen Venedik; İtalyanca Venezia, Latince Venetia ismiyle bilinmektedir. İlk zamanlarında Doğu Roma’ya bağlı olarak gelişen Venedik, Adriyatik Denizi’nin en uç kısmında yer alan adalar üzerinde Venetler tarafından kurulmuştur.¹ Kurulduğu tarihten itibaren bir ticaret kenti olan Venedik, 697 yılında ilk *dogesini* seçerek Bizans’tan kısmi bağımsızlığını elde etmiştir.² Bizans ile ilişkilerini koparmayan devlet, 840 yılına gelindiğinde ise tamamen bağımsız olmuştur.³ Stratejik konumunun gereği olarak denizle iç içe bir devlet olan Venedik 992 yılında Doge II. Pietro Orseolo (991-1009) döneminde Bizans ile ilk ticari anlaşmasını yaparak bazı ayrıcalıklar elde etmiştir.⁴ Bi-

¹ Maria Pia Pedani, “Venedik”, *TDV*, Cilt: 43, s. 44. Günümüzde Serenissima Repubblica olarak bilinen Venedik ayrıca Avrupa’da Arapça ismi olan tek devlettir ve Arapçada “el-bundukiyye” olarak anılmaktadır. Eski çağlarda ise Venedik, Olivolo olarak isimlendirilmiştir. Maria Pia Pedani, *Doğu’nun Kapısı Venedik*, Çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s. 259. Tarih boyunca pek çok isimle adlandırılan Venedik’in kuruluş tarihi 25 Mart 421 olarak kaynaklarda geçmektedir. Julius Norwich, *A History of Venice*, Penguin Books, London 2003, p. 49; Thomas Madden, *Venice*, Viking, London 2013, p. 19.

² Venedikliler, Hun ve Lombard akınları sırasında Adriyatik Denizi’nin uç bölgesine yerleşmişlerdir. VI. yüzyılın sonlarına doğru şehirde on iki küçük cemaat yaşamaktaydı. Yaklaşık yüzyıl sonra yani 697 yılında Venedikliler kendilerini yönetmesi için on iki temsilciden oluşan bir heyet kurdu. Bu heyet tarafından aynı tarihte ilk doge seçilerek Bizans’tan da ilk kısmi bağımsızlık elde edilmiştir. Şehir sakinleri daha sonra başkenti Rialto Adası’na taşıyacaktırlar. J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2010, s. 256.

³ 836-864 yılları arasında Venedik’in başında dük Pietro Tradonico bulunmaktaydı. Emel Altan Ege, “Venedik: Akdeniz’de Doğu ile Batı’nın Buluşma Noktası”, *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 34, Ankara, 2005, ss. 49, 54, 57, 73.

⁴ Hülya Çiçek, *Ege Adaları çerçevesinde Osmanlı-Venedik İlişkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış YL Tezi, İzmir 2019, s. 10. Aralarında yapılan anlaşmaya göre Venedik donanmasının Bizans Devleti’nin Güney İtalya’daki mücadelesinde Bizans’a vereceği destek karşılığında Venedik tüccarlarına ticari ayrıcalıklar tanınacaktı. Arne Karsten, *Venedik Tarihi*, Çev. Hülya Kaya, Runik Kitap, İstanbul 2021, s. 23.

**VENEDİK CUMHURİYETİ'NİN
EGE DENİZİ'NDE YAYILMA SÜRECİ VE
İZLEDİĞİ STRATEJİLER (1204-1453)**

EMRE KAYMAKÇI*

* Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, emrekaymakci@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1688-4077.

1. GİRİŞ

Orta Çağ'da Venedik Cumhuriyeti'nin Ege Denizi'nde yayılma süreci 840 yılında Bizans İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını aldıktan sonra görülmektedir. Venedik'in bağımsızlığını kazanmasının ardından Ege Denizi'nde yayılma sürecinde üç kilit olay rol oynamıştır. Bu kilit olaylardan birincisi 992'de Venedik *Doges*i II. Pietro Orseolo'nun Bizans İmparatoru II. Basileos'tan¹ ve ikincisi 1082 yılında Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'tan *chyrosobull* adıyla alınan kapsamlı imtiyazlar; üçüncüsü ve belki de en önemlisi de 1204 yılında gerçekleşen IV. Haçlı Seferi'nin sonucunda elde edilen kazanımlardır. Bizans İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını elde eden Venedik Cumhuriyeti 992 yılında imtiyaz elde ederek Doğu Akdeniz'de varlığını göstermeye başlamıştır. 992 yılı Venedik'in Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde yayılımı için ilk adım olsa da 1082'ye giden süreç ve 1082 yılı çok daha belirgindi. II. Pietro Orseolo'nun döneminde Bizans ile akrabalık ilişkileri geliştirilmesinin yanı sıra Bizans'ın da yardımıyla Venedik Cumhuriyeti Adriyatik'teki hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır.

1082 yılından önce Bizans İmparatorluğu tahtına geçen I. Aleksios Komnenos'un bu dönemde tehdit olarak gördüğü en önemli topluluklardan biri Avrupa'nın kuzeyinden gelen Normanlardı. Normanlar Robert Guiscard önderliğinde İtalya'nın güneyinde istila hareketlerine girmişlerdi. Robert Guiscard bu hareketlerin sonucunda kardeşleriyle birlikte Bari, Amalfi ve Salerno gibi yerleri zapt

¹ Romanin, Storia Venetia, *Storia Documentata di Venezia*, T.1, Venezia 1854, p. 267. "Comincio dallo spedire legati agl'imperatori greci Basilio e Costantino, i quali, riconoscenti ai soccorsi avuti dai Veneziani contro Ottone II nella Puglia, concessero ai loro mercanti un Crisobolo o Bolla d'ora, che nell'ampiezza dei privilegi superava tutti i precedenti." Apulia'da II. Otto'ya karşı Venediklilerden aldıkları yardım için verilen ayrıcalıkların hepsini geride bırakan bir Chyrosobul veya Altın Bulla adıyla imtiyaz veren Yunan İmparatorları Basileios ve Konstantinos'a gönderilen elçilerden başlıyorum. Andrea da Mosto, *I Dogi Venezia*, Giunti 2003, p. 38; Arne Karsten, *Venedik Tarihi*, s. 23; Marco Pozza ve Giorgio Ravegnani, *I trattati con Bisanzio*, Venezia, 1993.

MARCUS MANILIUS'UN
ASTRONOMICA ESERİNE GÖRE
ZODYAK COĞRAFYASI

ALP EJDER KANTOĞLU

1. GİRİŞ

Marcus Manilius¹ elimizde bulunan tek eseri *Astronomica*'yı günümüzden yaklaşık iki bin sene önce yazdı. Beş bölümden oluşan ve heksameter ölçüsüyle MS 9-14 yılları arasında yazılan bu didaktik² eser bilinmeyen bir sebeple neredeyse bin yıl boyunca ortadan kayboldu. Kendinden sonraki hiçbir Antik Çağ yazarı ne ondan bahsetti ne de yazarından. Bu unutuluşun sebebi hâlâ araştırmacılar için çözülmemiş bir sır olarak önemini koruyor. On asır boyunca ortadan kaybolması kadar ilginç olan ise yeniden ortaya çıkışıdır ki bu, 988 yılında gerçekleşir. O sırada Aurillac'ta görev yapan ve sonradan II. Sylvester adıyla papa olacak rahip Gerbert, Bobbio'daki İtalyan manastırında görevli meslektaşına bir mektup yazar.³ Mektupta ellerinde bulunan ve "Manlius Boetius" tarafından yazılmış *De Astrologia* isimli kitabın bir kopyasını kendisine göndermesini ister. Bu mektup, Manilius ismine benzer bir isme ve astroloji ile ilgili kitabının varlığına dair ilk belge olarak kayıtlara geçmiştir. Gerbert büyük bir ihtimalle daha önce başka bir yazmada karşılaştığı Boetius isminden dolayı istediği eserin yazarının beşinci yüzyılın ünlü felsefe yazarı Anicius Manlius Severinus Boetius olduğunu sanıyordu. Eser eline geçtiğindeyse bunun sekiz kitaptan oluştuğunu ve üç kitabın Boetius'un *De Aritmetica*, kalan beş kitabınsa Manilius'un *Astronomica* adlı eseri olduğunu anlar. Daha sonra Gerbert'in bu kitaplarla ne yaptığına ve kitapların akıbetine dair bir bilgimiz yok ancak bu yazışma, bize *Astronomica*'nın onuncu yüzyılda Bobbio Kütüphanesinde yer aldığını göstermesi bakımından önemlidir. İlki kadar olmasa da yine de uzun sayılabilecek bir süre boyunca Manilius'un eseri bir kez daha bilinmezliğe gömülür. Tekrar orta-

¹ Marcus Manilius'un kim olduğu ve hayatı ile ilgili elimizde hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

² Katharina Volk, *The Poetics of Latin Didactic- Lucretius, Vergil, Ovid, Manilius*, Oxford University Press, New York 2002, s. 196-246.

³ Katharina Volk, *Manilius and his Intellectual Background*, Oxford University Press, New York, 2009, s. 1-2.

**MEHDİCİ VE APOKALİPTİK İDEOLOJİLER
ETRAFINDA İSLAM DÜNYASI
-ANADOLU'DA İLHANLI VALİSİ
DEMİRTAŞ'IN MEHDİLİĞİ-**

M. OLGAY SÖYLER

1. GİRİŞ

Mesih/Mehdi ve kıyametçilik, dinler tarihinin gösterdiği üzere İlk Çağ'dan beri dünya tarihi genelinde ve bazı ideolojiler çerçevesinde yaratılan bir zihniyet algısıdır. İslam coğrafyasıyla birlikte hemen hemen dünyanın birçok bölgesinde kıyametçi ve mesihçi tasavvur gelişmiş olup, bu ideolojileri kendisine arka plan yapan pek çok toplumsal hareket yaşanmıştır. Bunlardan birçoğu Anadolu topraklarının yakın çevresinde, çok önemlilerinden birkaç tanesi de Anadolu'da meydana gelmiştir. Bu çalışma Anadolu'da yaşanan Moğol yıkımının yarattığı atmosferden etkilenen kitlelerin beklediği “Ahir Zaman” kurtarıcısı olduğunu iddia eden İlhanlı Valisi Demirtaş'ın faaliyetlerine odaklanmaktadır. Bununla birlikte İslam dünyasında bir entelektüel geleneğe dönüşmüş kıyametçilik ve Mehdi anlatılarının Anadolu topraklarına girme süreci ve burada konuyla alakalı olarak oluşturulan bir dizi metne değinilmiş; bu anlatılar ve burada oluşturulmuş metinlerin, siyasi arenada kendine yer açmak isteyenlerin elinde nasıl bir meşruiyet aracı hâline geldiği de işlenmeye çalışılmıştır.

2. MEHDİ İNANCI VE TÜRKLER

Mehdi kavramı sözlükte, “ilahi olarak yol gösterilen”, *mühdî* ve *hadî* olduğunda ise “ yol gösteren, hidayete erdiren” anlamına gelmekte olup, “hediye veren” yahut *mu'ti* kelimesi gibi sırf “veren” anlamına gelmektedir.¹ İslamiyet'teki “Mehdi” kelimesi Arapça olup “hada” kelimesinden türemiştir. Bu kök “birine yol göstermek, birini doğru yola veya doğru inanca sevk etmek” manasına gelir. Al-Mahdi kelimesi ise “hidayet bulmuş” demek olup, *Allah tarafından yol gösterilen*, yani hususi bir tarzda Allah'ın hidayetine nail olan manasına gelir ki,² muhtemelen Sâbîlik'teki “Mehdi” kavramı olan “hidayet bulmuş hidayetçi”

¹ Ali Coşkun, *Mehdilik Fenomeni*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, s. 95.

² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi ve Mesih Tasavvuru*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2017, ss. 21-22.